

**ВІДГУК**  
**ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**  
**доктора економічних наук, професора**  
**ТАЛАВИРІ МИКОЛИ ПЕТРОВИЧА**  
на дисертаційну роботу Румика Ігоря Івановича на тему  
**«Продовольча безпека в умовах комплементарності національної економіки»,**

подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

*1. Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок із науковими програмами, планами і темами.*

Одним із найважливіших напрямків розвитку держави є забезпечення механізму регулювання продовольчої безпеки та нових підходів до її вирішення. Згадана проблематика у вітчизняній і зарубіжній літературі відносно не нова, проте недостатня її досліджуваність є надзвичайно актуальною в контексті розвитку Стратегії національної безпеки України та Закону України «Про національну безпеку України», гарантування конституційного права громадян України на продовольче забезпечення. Питання регулювання продовольчої безпеки є ключовими в спільній аграрній політиці Європейського Союзу та інших розвинутих країн світу. Такими вони мають стати і в Україні, яка має досить високий аграрний потенціал.

Визначення напрямів удосконалення системи показників у механізмі регулювання продовольчої безпеки та обґрунтування необхідності імплементації Національної продовольчої стратегії для досягнення таких соціально-економічних параметрів, як стабільне внутрішнє виробництво та економічне зростання, є надзвичайно важливим для розвитку сільськогосподарського виробництва та інших галузей національної економіки. Забезпечення повноцінного розвитку продовольчої безпеки в умовах комплементарності національної економіки повинно бути пріоритетним завданням держави. Його практичне вирішення передбачає використання системи показників та інших заходів регуляторного характеру, де одним із найважливіших напрямків виступатиме баланс між економічним, екологічним

та соціальним чинниками. Таким чином буде забезпечено вирівнювання умов доступу різних категорій населення до продовольчої безпеки.

Румик І.І. у дисертаційній роботі поставив і вирішив комплекс наукових задач, які пов'язані з питаннями забезпечення продовольчої безпеки. Автором проаналізовано сучасні наукові роботи, статті та публікації, присвячені досліджуваній проблематиці; виявлено різні підходи до трактування поняття «продовольча безпека»; доведено, що категорія «продовольча безпека» є складним і багатоаспектним поняттям, яке слід виокремити з агрегованого поняття «національна безпека»; обґрунтовано необхідність уточнення і розширення поняття продовольчої безпеки, поглиблено економічний зміст категорії; запропоновано використовувати теоретичний підхід для тлумачення продовольчої безпеки, основою якого є структуризація та класифікація основних її елементів; визначено, що економічні теорії не гарантують остаточного вирішення проблеми забезпечення продовольчої безпеки, у тому числі і в не кризових умовах економічного розвитку, але створюють платформу для сучасного розуміння продовольчої безпеки як світової проблеми при появі нових викликів і загроз для економіки.

Підтвердженням актуальності теми дисертаційної роботи слугує також її зв'язок з науково-дослідною роботою ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», а саме: «Теоретико-методологічне обґрунтування засад фінансового регулювання конкурентоспроможності пріоритетних секторів економіки України на прикладі паливно-енергетичного та агропромислового комплексів» (номер державної реєстрації 0112U002571), де автором особисто підготовлено розділ «Теоретико-методологічне обґрунтування засад формування системи продовольчої безпеки»; «Ефективність державного регулювання національної економіки в умовах посткризового розвитку: теоретичний та практичний аспекти» (номер державної реєстрації 0114U002571), де здобувачем розкрито особливості формування системи продовольчого забезпечення на різних ієрархічних рівнях національної економіки як багатовимірного і багатоаспектного процесу, яка все більше орієнтується на комплементарний

характер діяльності виробників продовольства; «Забезпечення економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності в умовах євроінтеграції України» (номер державної реєстрації 0114U006338), де автором уточнено і розширено поняття продовольчої безпеки з позицій розвитку відтворювальних процесів у АПК з врахуванням ресурсного потенціалу, оцінено вплив компонентів на безпечність моделі продовольчого забезпечення; «Геоелектронічні пріоритети розвитку експортно-орієнтованого бізнесу України» (номер державної реєстрації 0118U001385), де автором визначено особливості формування продовольчої політики іноземних держав, обґрунтовано напрямки підтримки сільськогосподарських виробників в Україні та визначені засади експортно-орієнтованої стратегії продовольчої безпеки на основі інвестиційно-інтеграційного вектору розвитку національної економіки.

З огляду на вище відмічене, можна стверджувати, що дисертаційне дослідження на тему «Продовольча безпека в умовах комплементарності національної економіки» є актуальним і відповідає вимогам часу.

## ***2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та практичних рекомендацій, їх достовірність.***

Дисертаційна робота Румика І.І. є виконаним особисто науковим дослідженням, у якому узагальнено і обґрунтовано теоретико-методологічні і практичні засади реалізації продовольчої безпеки в умовах комплементарності національної економіки.

Наукові положення та отримані результати досліджень автора є обґрунтованими та достовірними, що підтверджується проведеною кваліфікованою аналітичною роботою, вивченням і дослідженням наукових здобутків вітчизняних та зарубіжних учених, розробкою системи показників і механізмів продовольчої безпеки у національній економіці.

Висновки та рекомендації дисертаційної роботи підтверджуються використанням загальноприйнятих в економічній науці методів наукового пізнання та спеціальних методів наукового дослідження національної

економіки, а саме: використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, зокрема: діалектичний та історико-логічний для дослідження генези наукової думки з питань еволюції уявлень і розвитку підходів до продовольчої безпеки (пп. 1.1, 1.2); наукової абстракції, формальної логіки та логічного узагальнення при визначенні сутнісної характеристики ключових понять, уточнення змісту категоріального апарату, визначення місця та ролі продовольчої безпеки у системі національної економіки (п. 1.2); абстрактно-логічний для теоретичних узагальнень, обґрунтування методології дослідження, формулювання висновків (пп. 1.3, 2.1, 2.3); системного та структурно-компаративного аналізу при розробці методології продовольчої безпеки національної економіки (пп. 2.1, 2.2); індукції та дедукції, експертних оцінок, когнітивного моделювання при розробці моделі продовольчої безпеки (п. 2.2); системно-структурного аналізу для розкриття сутності парадигми продовольчої безпеки та особливостей дії механізму продовольчої трансмісії (п. 2.3); економіко-статистичного і математичного аналізу для виявлення закономірностей та динаміки розвитку виробництва та споживання сільськогосподарської продукції (пп. 3.1, 3.2); графічного, порівняльного та прогнозного аналізу для наочного відображення системи показників продовольчої безпеки на майбутні часові періоди (п. 3.3); економіко-математичного моделювання для ідентифікації впливу економічних показників на продовольчу безпеку (п. 4.1); стандартизації та соціально-економічного опитування для побудови харчових балансів і виміру рівня продовольчої безпеки (п. 4.2); порівняльних характеристик і прогнозного аналізу для визначення впливу зовнішніх чинників на продовольчу безпеку (п. 4.3); абстрагування й узагальнення для оцінки загроз та інвестиційно-інтеграційних елементів продовольчої безпеки (пп. 5.1, 5.2); хронологічного, структурно-функціонального та стратегічного аналізу для обґрунтування та визначення напрямів розвитку моделі продовольчої безпеки (пп. 5.1, 5.2, 5.3).

Застосування сукупності зазначених методів здійснено логічно, обґрунтовано та на високому науковому рівні.

Дисертантом застосовано методика, яка ґрунтується на базових принципах економічної теорії, а також на теоретико-методологічних засадах системного вивчення суспільних явищ та процесів на рівні національної економіки. Результати дисертаційної роботи відповідають визначеній меті.

Запропоновано науково-методологічні підходи до оцінювання рівня визначення системи показників по принципу комплементарності та чітко визначено соціально-економічні параметри продовольчої безпеки; що сприяє формування дієвого механізму управління цими процесами відповідно до європейських вимог ведення господарської діяльності.

Реалізація пропозицій автора сприяє вдосконаленню системи показників у механізмі регулювання та визначення підходів, встановлення причинно-наслідкових зв'язків і впливу факторів на продовольчу безпеку за допомогою когнітивного моделювання. Зроблені автором узагальнення спираються на результати теоретичних і аналітичних досліджень.

Про обґрунтованість та достовірність викладених у дисертації положень, висновків і рекомендацій свідчить їх апробація, здійснена на практиці, а саме: теоретичне значення дослідження полягає в удосконаленні методів формування системи показників сталого розвитку окремої території, яка може стати основою формування стратегії їх розвитку на рівні громади чи області. Результати роботи науково обґрунтовують підходи до дослідження сталості розвитку територій на прикладі місцевих сільських громад у регіонах України.

Основні положення, висновки і результати дослідження опубліковані автором у 59 наукових працях, загальним обсягом 261,62 друк. арк., з яких особисто автору належить 56,71 друк. арк., у тому числі: 1 одноосібній монографії загальним обсягом 24,40 друк. арк. і 7 колективних монографіях загальним обсягом 176,44 друк. арк., з яких особисто автору належить 7,43 друк. арк.; 26 статтях у наукових фахових виданнях загальним обсягом 14,37 друк. арк., з яких особисто автору належить 13,98 друк. арк., у тому числі 14 – у зарубіжних періодичних виданнях і наукових виданнях України, що зареєстровані в міжнародних наукометричних базах, загальним обсягом 7,93

друк. арк., з яких особисто автору належить 7,54 друк. арк., з них – 1 стаття у міжнародній наукометричній базі Scopus загальним обсягом 0,51 друк. арк., з яких особисто автору належить 0,12 друк. арк., 25 – в інших виданнях загальним обсягом 46,41 друк. арк., з яких особисто автору належить 10,90 друк. арк.

Вищезазначене дає підстави стверджувати, що представлена дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням, характеризується достатнім рівнем обґрунтованості та достовірності положень, висновків та рекомендацій.

### ***3. Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження.***

Результати дисертаційного дослідження свідчать, що наукові положення, висновки і пропозиції сформульовані дисертантом самостійно. Вони містять наукову новизну і відображають особистий внесок автора у поглиблення теоретико-методологічних і методичних основ дослідження територіальних економічних систем та розроблення науково-практичних рекомендацій щодо реалізації продовольчої безпеки в умовах комплементарності національної економіки.

На основі аналізу науково-теоретичних та практичних основ і результатів дослідження продовольчої безпеки в умовах комплементарності національної економіки, виявлення тенденцій та окреслення стратегічних напрямів реалізації процесів розвитку держави, можна зробити висновок, що дисертаційній роботі притаманні наукова новизна та практична спрямованість. Найбільш суттєвими положеннями наукової новизни, які виносяться на захист, є наступні:

*вперше:*

- на методологічному рівні запропоновано механізм продовольчої трансмісії, через складові (канали) якого держава може ефективно впливати на виробництво агропродовольчої продукції, що, в свою чергу, впливає на макроекономічні показники розвитку національної економіки: валовий внутрішній продукт, обсяги експорту, рівень державного резервування тощо (с. 194-196). Такими складовими механізму продовольчої трансмісії у системі

національної економіки щодо розвитку галузей визначено: спеціалізацію виробництва, їх розміщення, матеріально-технічну і технологічну бази та організацію закупівель продовольства;

- розроблено підхід до оцінювання системи забезпечення продовольчої безпеки для встановлення причинно-наслідкових зв'язків і впливу факторів на неї на основі когнітивного моделювання (с. 171-177). Підхід ґрунтується на сценарному методі і дозволив об'єднати якісні і кількісні критерії для вирішення статичних (вплив факторів на систему, один на одного, аналіз структурних змін) і динамічних (генерування та оцінка варіантів розвитку) задач продовольчого забезпечення з достатнім ступенем практичної реалізації для прийняття оптимальних управлінських рішень;

- обґрунтована необхідність імплементації Національної продовольчої стратегії для досягнення стабільного внутрішнього виробництва та економічного зростання (с. 453-456). Запропоновано відновити у Стратегії національної безпеки України та закріпити у Законі України «Про національну безпеку України» конституційне право громадян України на продовольче забезпечення. Для реалізації стратегії доведено важливість прийняти Закону про продовольчу безпеку, в якому мають бути узгоджені питання щодо її індикаторів, критеріїв оцінки та розрахунку показників, чітко прописані умови введення експортно-імпортних чи інших обмежень без порушення міжнародно-правових зобов'язань, зокрема норм СОТ та угод з ЄС, що дасть змогу досягти візії продовольчої безпеки України;

*удосконалено:*

- науковий підхід до забезпечення продовольчої безпеки в умовах комплементарності національної економіки, відмінною рисою якого є поєднання інтересів виробників сільськогосподарської продукції, сільських територіальних громад і сільської місцевості (с. 120-121); такий підхід дозволив виокремити принципи взаємоузгодженого та взаємодоповнюючого розвитку продовольчих систем та визначити взаємозв'язок між сільським господарством і селом, за якого зростає ефективність галузі та економічний добробут

сільських спільнот, забезпечується розширене відтворення виробничих ресурсів у певному територіальному просторі відповідно до європейських і світових трендів;

- інструментарій оцінки прогнозної динаміки зміни обсягів сільськогосподарського виробництва на майбутні періоди з метою попереднього визначення рівня продовольчої безпеки (с. 287-298), який, на відміну від наявних, передбачає використання інструментів економіко-математичного описового моделювання шляхом досліджень на нормальність розподілу за допомогою тестів відповідності;

- методологічні основи ідентифікації компонентів продовольчої безпеки для визначення впливу на неї, на основі чого було побудовано багатофакторну модель, перевірено наявність й встановлено тип зв'язку між незалежними змінними, які впливають на досліджувані характеристики системи (с. 306-327); на відміну від інших методів аналізу статистичних даних, використано програмний пакет Statgraphics XVII Centurion, що дало змогу спростити модель, відхилити деякі змінні з ймовірністю 95% і відібрати лише ті значущі фактори, що мають суттєвий вплив на результативний показник продовольчої безпеки;

- методичний підхід до оптимізації харчових балансів на основі стандартизації їх форматів та визначених обов'язкових елементів харчових балансів (с. 335-345); на відміну від методики формування балансів продовольчих ресурсів Державної служби статистики України, де відсутні дані щодо калорійності продуктів харчування, запропонований методичний інструментарій дозволяє побудувати агрегований баланс через одиницю харчової цінності відповідного продукту, виключити проміжне споживання, подвійний облік продукції та проводити різні види економічного аналізу;

- рекомендації щодо науково-обґрунтованих стратегічних напрямів трансформації державного фінансування та прикладних підходів до диверсифікації фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників через розгляд альтернативних варіантів та світових моделей фінансування АПК (с. 440-445), які відрізняються від попередніх поступовим переходом від



прямого субсидування сільськогосподарського виробництва до загальної підтримки товаровиробників з активним застосуванням пільгового кредитування та фінансування науково-дослідної роботи з впровадженням у діяльність в аграрному секторі під ретельним контролем державних органів;

*набули подальшого розвитку:*

- категоріально-понятійний апарат, у межах якого поглиблено зміст категорії та введено поняття «продовольча безпека» (с. 88-94), яке визначено як забезпечену відповідними ресурсами та економічним потенціалом здатність держави гарантувати незалежно від зовнішніх і внутрішніх загроз потреби населення в продовольстві в обсягах, якості та асортименті, які відповідають науково обґрунтованим стандартам і нормам; це дало можливість встановити, що економічна сутність проблеми продовольчої безпеки полягає у невідповідності попиту на продукти харчування та можливостями їх виробництва через обмеженість його розвитку та відсутність ресурсів;

- концептуальні засади парадигми продовольчої безпеки, яка базується на постулаті максимального забезпечення власним високоякісним, доступним за ціною продовольством і десяти стратегічних принципах розвитку (с. 188-191); її реалізація забезпечить максимально інтенсивне і прискорене нарощування обсягів виробництва, активний розвиток, насамперед, імпортозаміщення і конкурентоспроможних галузей сільського господарства, нарощування потужностей індустріально-інноваційних продовольчих систем і витіснення ними зарубіжних конкурентів на внутрішньому ринку продовольства;

- методика проведення соціально-економічного дослідження рівня продовольчої безпеки населення (с. 349-359), що була адаптована для використання в Україні, та містить модуль опитування щодо можливостей доступу населення до продуктів харчування, який складається з восьми питань – одне питання стосується емоційного стану респондента, три питання відносяться до якості харчування і чотири питання – кількості продуктів харчування; опрацьовані аналітичні протоколи на основі однопараметричної Rasch-моделі засвідчили середній рівень продовольчої безпеки населення, що

пояснюється наявністю запасів продовольства та грошових заощаджень, які мали респонденти на період проведення дослідження;

- пропозиції щодо розробки стратегії продовольчої безпеки на основі інвестиційно-інтеграційного вектору розвитку (с. 407-421), які включають: зростання інвестицій у виробництво продукції з високою доданою вартістю, узагальнення інтеграційних мотивів для товаровиробників і потенційних інвесторів, використання оберненої агропромислової інтеграції, кластер-орієнтовану регіональну політику, розроблену Концепцію створення і розвитку оптових продовольчих ринків і Національну продовольчу стратегію, що базується на інноваційній моделі та нових форматах адресної продовольчої підтримки.

Ці та інші наукові здобутки автора мають наукове, теоретичне та практичне значення, є необхідним теоретико-методологічним базисом для розробки практичних рекомендацій щодо забезпечення продовольчої безпеки з урахуванням комплементарності національної економіки.

#### ***4. Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих працях.***

Основні результати дисертаційного дослідження оприлюднено в 59 наукових працях, загальним обсягом 261,62 друк. арк., особисто автору належить 56,71 друк. арк., з яких: 8 монографій, 48 одноосібних наукових праць та 11 спільних наукових праць, у тому числі 20 – у наукових фахових виданнях, 1 – у міжнародній наукометричній базі Scopus.

Заслуговує уваги апробація теоретичних положень дисертації на конференціях та семінарах, зокрема: *міжнародних*: «Антикризові механізми регіонального та муніципального розвитку» (м. Київ, 9 квітня 2010 р.), «Актуальні проблеми регіонального управління та місцевого самоврядування» (м. Київ, 8 квітня 2011 р.), «Завдання державного, регіонального та муніципального управління в контексті нових реалій національного розвитку» (м. Київ, 6 квітня 2012 р.); «Антикризовий розвиток соціальних та економічних

процесів в умовах глобалізації» (м. Буча, 18-19 квітня 2012 р.), «Антикризовий розвиток соціальних та економічних процесів в умовах глобалізації (м. Київ-Буча, квітень 2013 р.), «Бізнес та умови його розвитку: національна та міжнародна практика» (м. Сімферополь, 27-28 вересня 2013 р.), «Предпринимательство в Беларуси: опыт становления и перспективы развития» (м. Мінськ, 10 квітня 2014 р.), «Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин» (м. Умань, 24-25 квітня 2014 р.), «Економічна теорія та освіта XXI століття» (м. Київ, 25 вересня 2015 р.), «Стратегія розвитку України: економічний та гуманітарний виміри» (м. Київ, 17 жовтня 2017 р.), «Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку» (м. Київ, 21-22 листопада 2019 р.).

Кількість, обсяг, зміст та якість друкованих праць відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України щодо публікацій основного змісту дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук та надають авторові право прилюдного захисту дисертації.

##### ***5. Наукове та практичне значення роботи, використання одержаних результатів дослідження.***

Теоретико-практична цінність результатів дослідження обґрунтовується теоретичним узагальненням і окресленням нових підходів до вирішення проблеми продовольчої безпеки, запропонованим на методологічному рівні механізмом продовольчої трансмісії, через складові якого держава може впливати на виробництво агропродовольчої продукції. Практична цінність роботи полягає у розробці складових механізму продовольчої трансмісії у системі національної економіки, якими стосовно розвитку галузей сільського господарства визначено: спеціалізацію виробництва, їх розміщення, матеріально-технічну і технологічну бази та організацію закупівель продовольства. На теоретичному рівні розроблено підхід до оцінювання системи забезпечення продовольчої безпеки для встановлення причинно-наслідкових зв'язків і впливу факторів на неї на основі когнітивного

моделювання. Правильно обґрунтована необхідність імплементації Національної продовольчої стратегії для досягнення стабільного внутрішнього виробництва та економічного зростання. Своєчасними є пропозиції щодо відновлення у Стратегії національної безпеки України та закріплення у Законі України «Про національну безпеку України» конституційного права громадян України на продовольче забезпечення. Для реалізації стратегії автором доведено важливість прийняти Закону про продовольчу безпеку, в якому мають бути узгоджені питання щодо її індикаторів, критеріїв оцінки та розрахунку показників, чітко прописані умови введення експортно-імпортних чи інших обмежень без порушення міжнародно-правових зобов'язань, зокрема норм СОТ та угод з ЄС.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що запропоновані теоретико-методологічні положення, науково-практичні рекомендації та висновки можуть використовуватися органами державної влади та управління з метою використання економічної стратегії в руслі якісних структурних перетворень економіки на користь реалізації політики, спрямованої на сталий розвиток.

Результати наукового дослідження знайшли практичне застосування, що підтверджується відповідними довідками про їх використання, зокрема: Підкомітетом з питань регуляторної політики Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку (довідка № 245д9/10-2020/117657 від 23.07.2020), Підкомітетом з питань державної економічної політики Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку (довідка № 09/7 від 17.07.2020), Президією Національної академії аграрних наук України (довідка № 07-05/42 від 17.06.2020), Департаментом розвитку економіки та сільського господарства Чернігівської обласної державної адміністрації (довідка № 01.01-25/1459 від 20.05.2020), ДП «Чернігівський обласний виробничо-технічний центр стандартизації, метрології та якості продукції» (довідка № 02/04 від 10.04.2020), ТОВ «Уманьхімагро» (довідка № 3 від 02.06.2020), ТзОВ «АГРО-ЛАН» (довідка № 01/06 від 15.06.2020), ТОВ «АГРОФІРМА ПИРАТИН»

(довідка № 2-10 від 20.10.2019), ВГО «Національна газова спілка України» (довідка № 012-10 від 09.10.2019), ГО «Союз аграрної молоді» (довідка № 01-11/03 від 11.03.2019), ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» (довідка № 11/13 від 16.06.2020), Уманським національним університетом садівництва (довідка № 01-10/491 від 23.06.2020).

#### ***6. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації.***

Зміст автореферату відповідає основним положенням, висновкам і рекомендаціям, які містяться в дисертаційній роботі. У ньому розкрито основні результати, одержані в процесі дослідження, та ступінь новизни розробок. Структура і зміст автореферату відповідають вимогам нормативних документів. Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації сформульовано коректно і не містять наукових результатів, викладених у кандидатській роботі.

#### ***7. Дискусійні положення та окремі зауваження до дисертаційної роботи.***

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, його наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, слід зробити деякі зауваження та відмітити наявність окремих дискусійних положень:

1. Вважаємо, що у дисертаційній роботі у першому розділі здобувачу необхідно було би ширше розкрити особливості теоретико-методологічних підходів меркантилізму, фізіократів і класичної політичної економії щодо питань продовольчого забезпечення населення і держави та його значення у розвитку економіки, провести порівняльний аналіз основних постулатів їх представників у табл. 1.1 (с. 52-54).

2. Заслуговують на детальніше висвітлення проблеми забезпечення та вирішення продовольчої безпеки, які гостро постануть перед людством у найближчі десятиліття. Загальне зростання чисельності населення Землі і підвищення рівня життя призведуть до того, що до 2050 року попит на

продукти харчування значно підвищиться. Доцільно було вказати фактори і яким чином вони будуть впливати на значення результативних показників формування продовольчої безпеки як частини економічної безпеки (с. 56-57).

3. У дисертаційній роботі слід було б обґрунтувати концептуальні та методичні підходи щодо аналізу законодавчо-нормативної бази України з даної проблематики. На даний час у парламентських та урядових колах так і не склалося чіткого науково обґрунтованого та правого закріплення визначення цієї важливої, визнаної на світовому рівні, категорії. Доцільно зробити огляд законодавчої бази провідних країн світу (табл. 1.5) (с. 80-81).

4. Доцільним б було розглянути питання сталого розвитку на місцевому рівні, в розрізі нових територіальних громад, визначити їхню частку у забезпеченні продовольчої безпеки, які мають гарантувати суб'єкти територіального управління (область, район) шляхом постачання продуктів, контролю за їх якістю та створення умов населенню для отримання доходів. Суспільство звертає увагу на сталий розвиток на макrorівні з точки зору розвитку його суб'єктів, а саме: домашніх господарств, підприємницького сектору, державного та сектору закордону (с. 95-97).

5. При відповідній аграрній політиці Уряду цілком можливо до 2030 року збільшити частку сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом з 1,1% в 2020 році до 1,7% в 2030 році. Споживання органічної продукції набуває більш повноцінного значення, якщо його розглядати з позиції збільшення доходів населення, яке не зможе купувати дану продукцію (с. 143).

6. При визначенні рівня причинно-наслідкових відношень і напрямків впливу між обраними компонентами економічного зростання виникає необхідність у довгостроковому моделюванні, де можна побачити всі макроекономічні показники і встановити залежність між їх зростанням або зниженням (с. 172-173).

7. В процесі написання дисертації доцільно використовувати наукові докази. Автор зазначає: «Як свідчать дані табл. 3.4, при суттєвому загальному нарощенні виробництва олій рослинних, особливо порівняно з 2000 роком у 7,4

рази, фонд споживання демонструє тенденцію до зменшення – з 680 тис. тонн у 2010 році до 501 тис. тонн у 2018 році. Теж саме можна сказати і про споживання у розрахунку на одну особу – з 14,8 кг у 2010 році до 11,9 кг у 2018 році. Не дивлячись на це, мінімальна норма перевищена за весь період дослідження (більше 8 кг на особу), а від раціональної норми відставання розпочалося з 2015 року. Тобто рівень продовольчої безпеки практично витриманий. Крім того, відбулося суттєве збільшення експорту олій рослинних, в основному соняшникової, у 13,9 разів порівняно з 2000 р. та на 31% порівняно з 2014 р.». Процес дослідження повинен базуватися на аналізі сучасного стану економік найбільш розвинутих країн світу (с. 215-216).

8. При визначенні показників щодо удосконалення методичного підходу, який дозволяє сформувавши зведену таблицю продовольчої безпеки аналізованих областей, виникає необхідність комплексного дослідження при проведенні опитування у місцевих громадах, тому що грошові надходження від їх жителів, які працюють закордоном, є одним із шляхів розвитку продовольчої безпеки таких громад (табл. 3.34). (с. 265-266).

### ***8. Загальний висновок***

Дисертаційна робота Румика Ігоря Івановича «Продовольча безпека в умовах комплементарності національної економіки» є самостійним, цілісним і завершеним науковим дослідженням, виконаним на актуальну тему. Дисертант проявив високий рівень теоретичних знань, різнобічне володіння сучасними методиками і новими методами аналізу досліджуваної проблеми.

Отримані в роботі науково обґрунтовані результати в сукупності забезпечують вирішення наукової та практичної проблеми – розроблення положень та рекомендацій щодо забезпечення основних параметрів продовольчої безпеки в умовах комплементарності національної економіки.

Виклад матеріалу у дисертаційній роботі послідовний і логічний. Дисертація написана автором грамотно, висновки та пропозиції науково обґрунтовані. Тематика та зміст роботи відповідають паспорту спеціальності

08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

За структурою, змістовим наповненням, новизною, важливістю й глибиною наукових розробок дисертаційна робота відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 та № 1159 від 30.12.2015), а її автор, Румик Ігор Іванович, заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Директор Науково-дослідного інституту  
економіки і менеджменту  
Національного університету біоресурсів  
і природокористування МОН України,  
доктор економічних наук, професор

М.П. Талавири

